

Sokolovsko: čtyři období, čtyři krajiny

RNDr. Petr Rojík, Ph.D.

Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s., rojik@suas.cz

Přijato: 4. 8. 2009, recenzováno (2 posudky): 24. 8. 2009

Abstrakt

Článek dokumentuje a hodnotí změny krajiny ve vybrané lokalitě u Sokolova v důsledku těžby uhlí v posledním století. Za tu dobu krajina několikrát zcela proměnila svoji podobu, od zemědělské vsi Oberreichenau/Horní Rychnov přes velkolom Silvestr a výsypku Silvestr se skládkou odpadů až po nynější golfové hřiště s lesnickou rekultivací v pozadí.

Sokolov Region: Four Seasons, Four Landscapes

The paper describes and evaluates the changes of the landscape near the town Sokolov in the consequence of mining for lignite in the last century. During the time, the landscape several times essentially changed the appearance: (1) Agricultural village Oberreichenau / Horní Rychnov, (2) opencast mine Silvestr, (3) spoil and waste dump, (4) golf course with the forest reclamation in the background.

Gebiet von Sokolov: vier Zeitperioden, vier Landschaften

Der Beitrag dokumentiert und beurteilt die Umwandlungen der Landschaft in einer Lokalität bei Sokolov in Folge des Kohlenbergbaues im letzten Jahrhundert. Während dieser Zeit hat sich die Gestalt der Landschaft mehrfach völlig verändert: (1) Bauerndorf Oberreichenau / Horní Rychnov, (2) Tagebau Silvestr, (3) Abraumkippe und Mühldeponie, (4) Golfplatz mit forstlich rekultiviertem Hintergrund.

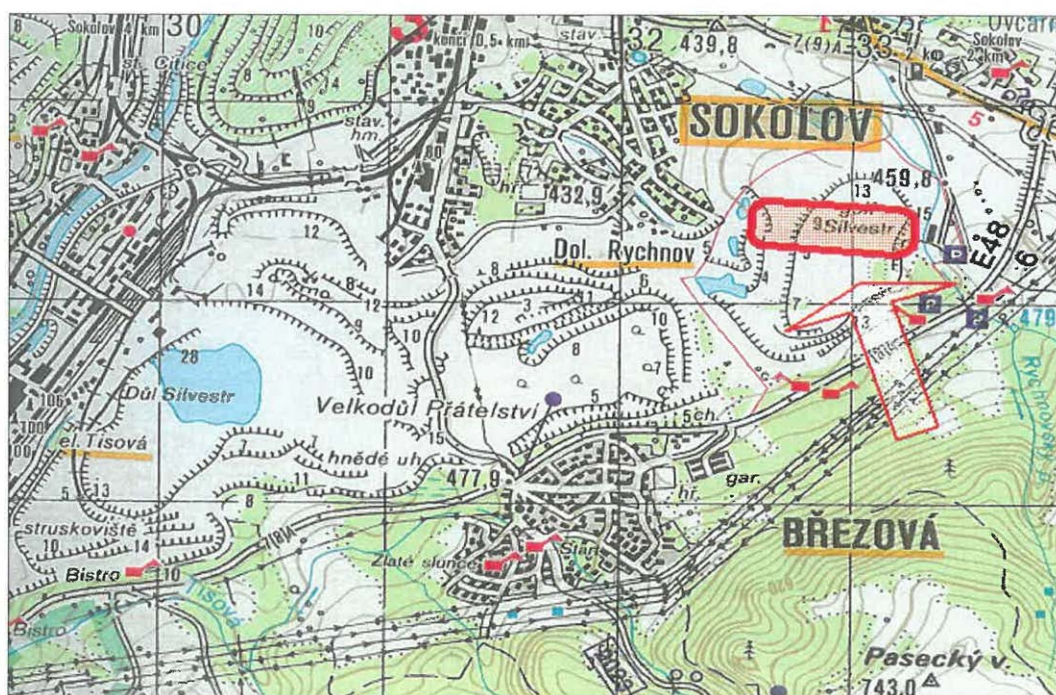
Klíčová slova: krajina, sanace, rekultivace, Horní Rychnov, Silvestr, golfové hřiště Sokolov.

Keywords: landscape, redevelopment, reclamation, Horní Rychnov, Silvestr, golf course Sokolov playground.

1 Úvod

Těžba uhlí zásadním způsobem proměnila původně rovinatou, zemědělsky využívanou krajinu Sokolovska na členitou důlně-průmyslovou aglomeraci. S blížícím se ukončením dobývání uhlí a s probíhajícím zahlazováním následků těžby nastávají kvalitativně nové změny krajiny. Úchvatnou „laboratoří“ těchto proměn je území bývalé vesnice Horní Rychnov, kde se

v posledních desetiletích v rychlém sledu vystřídaly čtyři diametrálně odlišné krajiny. Protože během našeho profesního života můžeme obsáhnout jen část metamorfózy krajiny, jsou jednotlivé časové řezy záměrně popsány s vylíčením koloritu dobových reálií včetně místních jmen a jazykových zvláštností.

Obr. 1: Poloha bývalé vesnice Horní Rychnov / Oberreichenau

2 Čtyři časové řezy krajiny

Obraz 1 Vesnice Oberreichenau - Horní Rychnov

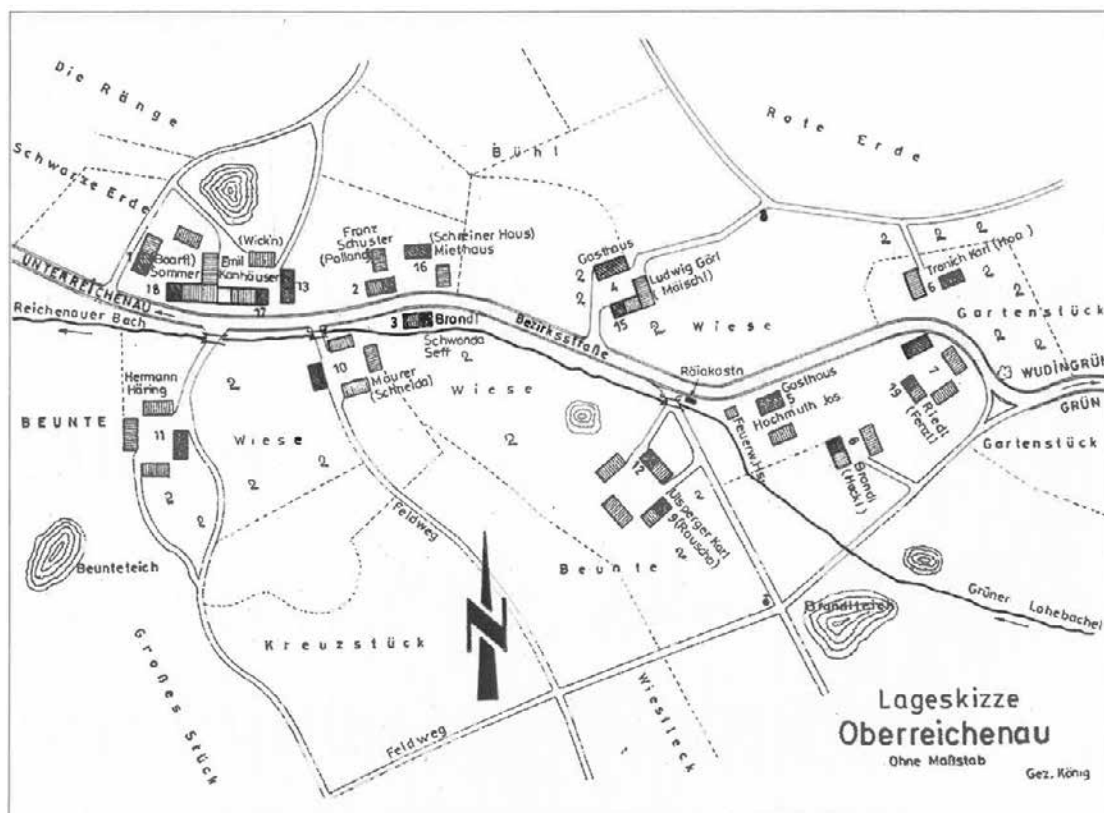
Sídlo leželo 3 km j. od centra Sokolova a 1 km jv. od Dolního Rychnova, na úpatí Slavkovského lesa v nadmořské výšce 450 m (obr. 1).

Vesnicí protékal Rychnovský potok (Reichenauer Bach) pramenící ve Slavkovském lese. Zpočátku stékal k S údolím Grüne Lohe jako bystřina zvaná Grünerbacherl či Lohebacherl. Po dosažení Sokolovské pánve se potok stáčil k Z do Horního Rychnova, kde se v době jarního tání sněhu často rozléval do polí. Zápavy ohrožovaly domy Horního Rychnova i přilehlé části Dolního Rychnova. V tamních loukách se voda ztrácela v labyrintu mělkých štol a komplikovala provoz uhelných dolů. Proto byl potok kolem roku 1920 v Horním Rychnově regulován kamenným korytem, 3 m hlubokým a 3 m širokým, a v Dolním Rychnově byl dokonce zatrubněn [5]. K Rychnovskému potoku se přimykala vozová cesta, která byla 1920, po regulaci potoka a vybudování kanalizace, zpevněna na okresní silnici. Podél ní se koncentrovala zástavba Horního Rychnova (Oberreichenau). Vesnice měla protáhlý půdorys blízky silničnímu typu vesnic (obr. 2, 3). Byla postavena převážně z roubených domů s hrázdným štítem ve stylu Horního Poohří [(alt) egerländischer Baustil, název podle řeky Ohře = Eger] (obr. 4).

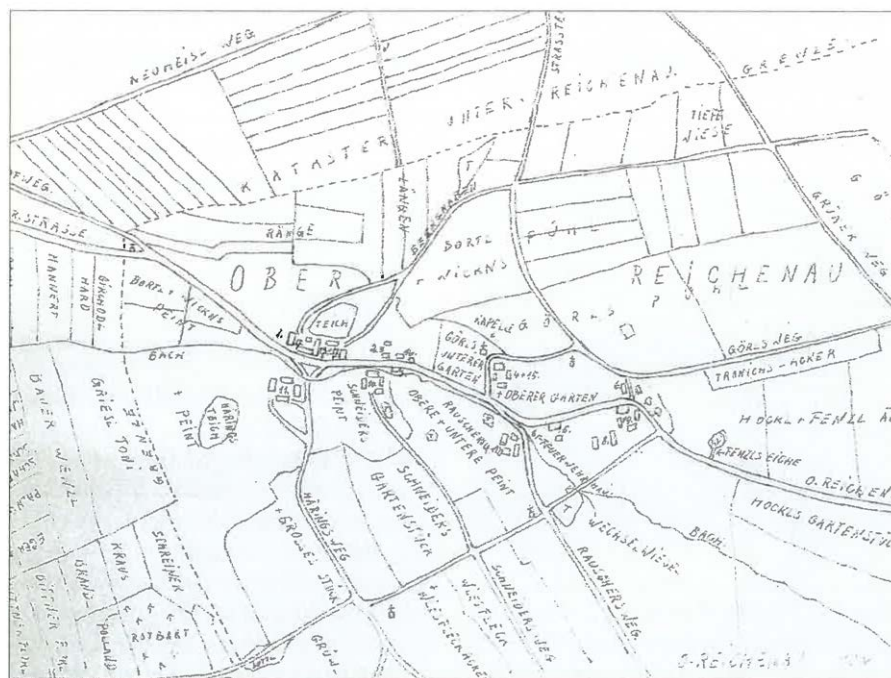
Původní sídlo Rychnov (Reichenau) bylo založeno francouzskými osadníky v období zemědělské kolonizace a první zmínka 1309 se váže k panství Nothaftů. Letos tedy slaví obec Dolní Rychnov, k níž patří i pozemky býv. Horního Rychnova, 700. vý-

ročí. Původ jména Reichenau lze vykládat jako „reiche Au“, mýtina nebo niva s bohatou, úrodnou půdou. Tento jazykový prvek se objevuje i v názvech okolních zemědělských kolonií Sokolov (Falkenau), Tisová (Theussau) a Březová (Prössau). Jistě ne náhodou se jejich rozšíření shoduje s úrodnou rychnovskou depresí Sokolovské pánve. Vztah sedláků k půdě a vodě vyjadřovala pomístní jména okolo Horního Rychnova, např. Oberer Letten = Horní jíl(ovec), Lettenfelder = Jílová pole, Lehnteich = Hliněný rybník, Rote Erde = Červená zem, Schwarze Erde = Černá zem, Lehnmacker = Hliněné pole, Furzbrunnlein = sirný pramen Smraďoch. Na temné stránky minulosti pak upomínají jména Brandteich = Spálený rybník, Blutteich = Krvavý rybník a přilehlá Blutwiese = Krvavá louka na paměť asi 19 lidí, kteří byli za třicetileté války v zimě 1621 vheňáni do rybníka a zmasakrováni [5].

Horní Rychnov na falknovském (sokolovském) panství byl do bitvy na Bílé hoře v držení Šliků a do roku 1850 rodu Nosticů. V období 1850 - 1879 byla ves připojena k Dolnímu Rychnovu (Unterreichenau), 1879-1888 se stala osadou Tisové (Theussen) a od roku 1888 (1889) osadou Březové (Prössau) [1], přičemž ve funkci starosty se střídali sedláci z obou vesnic. „Informační služba“ fungovala tak, že se úřední oznámení připevňovala na prkno, se kterým se chodilo od chalupy k chalupě. Zvonice byla umístěna na střeše Häringova domu čp. 11. V roce 1826 byla zavedena podomácká školní výuka, později chodili školáci do obecné školy v Dolním Rychnově a Vítkově. Farně příslušel Horní Rychnov k Sokolovu. Tam také byla již roku 1600 zavedena pozemková kniha [5].

Obr. 2: Plánek Horního Rychnova/Unterreichenau. Zdroj: A. Bergmann, Verband der Falkenauer, Schwandorf.

Obr. 3: Skica vesnice a jejího okolí před rokem 1946. Zdroj: A. Bergmann, Verband der Falkenauer, Schwandorf.

Využití pozemků shodně v letech 1900 a 1945 [5] ukazuje na výrazně zemědělskou strukturu katastrálního území Horní Rychnov: pole 42,4 %, louky 37,3 %, lesy 15,6 %, rybníky 1,1 %, zahrady 0,7 %, stavební pozemky 0,5 %, neproduktivní půda 2,4 % (obr. 3). Jen menší část obyvatel pracovala v uhelných dolech, ve sklárně v Dolním Rychnově a v cihelně v Horním Rychnově čp. 1 a 2.

Zdrojem pitné a užitkové vody pro domácnosti, chov a rybníkářství byl Rychnovský potok. K chalupám byly vyvedeny příkopy, později dřevěná koryta a dřevěná potrubí. Za většinou statků byl rybník a část výlovu kaprů směřovala na prodej a rybářskému spolku. Odpadní vody se stahovaly zpátky do potoka. Mezi Horním a Dolním Rychnovem byly do potoka vypouštěny okrově zbarvené důlní vody a od tohoto místa zůstával tok prakticky bez ryb. Stavy hospodářských zvířat se pohybovaly kolem 135-140 ks hovězího dobytka a 10-12 ks

koní. Hospodáři se s oblibou věnovali také lovu a včelařství. Výpěstky ovoce převážně prodávali do průmyslového Dolního Rychnova. V Horním Rychnově bylo zavedeno pěstování lnu, z něhož si sedláci pletli provazy a lana, zatímco selky přes zimu zhotovovaly plátno. Dřív se na úrodné půdě kolem Sokolova a Rychnova pěstoval i chmel. Pěstování chmele bylo zavedeno po třicetileté válce (1690) z nutnosti nalézt nový způsob obživy. J. W. Goethe si při své návštěvě Falknova v srpnu 1822 poznamenal: „Jsou to právě chmelnice, jejichž řady zdobí táhlé hřbety hodiny cesty za městem směrem k Rychnovu, zblízka vypadají jak nepřehlédnutelná zahrada, do dálky se táhnou jako les.“ Ještě 1882 se chmelové poličko z 20-30 štoků nacházelo v předměstí Sokolova v lokalitě Gsteinig. Až do odsunu Němců 1945-1946 upomínalo na chmelářskou minulost pomístní jméno Hopfenackerl = chmelové poličko mezi Horním Rychnovem a Březovou a chmelářské nářadí, zbylé ve stodolách [5].

Obr. 4: Statek čp. 1 v Horním Rychnově. Zdroj: Krajské muzeum Sokolov.

Obr. 5: Velkolom Silvestr, ústřední třídírna a briketárna Tisová, 2 km z. od Horního Rychnova. Zdroj: archiv SU.

Horní Rychnov měl od nástupu průmyslové revoluce poměrně stálý počet obyvatel (tab. 1), protože sedláci nebyli ochotni odstoupit část polí a umožnit další výstavbu. Tím se konzervativní Horní Rychnov odlišil od průmyslového Dolního Rychnova.

Tab. 1: Vývoj počtu domů a obyvatel v Horním Rychnově
Zdroje: [1, 5].

Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1840	?	75
1869	13	109
1890	16	127
1900	16	134
1930	18	86
1950	?	54

Horní Rychnov měl svého významného rodáka. Anton Stiefl (1904-1980) byl báňským inženýrem, který pracoval 1939-1945 v severočeském revíru, 1945-1966 v sokolovském revíru a 1966 se vystěhoval do Německa. Jeho kniha o vývoji uhelného hornictví na Sokolovsku [9] je mimořádná propojením tradičního a moderního, popř. německého a českého, pohledu na historii hornictví, a zajímavými souvislostmi.

Obraz 2 Těžba uhlí a dalších surovin

Francouzská revoluce uvolnila otěže uhelnému podnikání také v Rakousku - Uhersku. Vídeňskými dvorními dekrety z 6. 8. 1789 a 16. 3. 1783 bylo tzv. minerální uhlí jako energetická surovina začleněno do horního regálu a byly upraveny podmínky jeho těžby. Těžební záměry kapitalistů byly zbaveny závislosti na vlastnictví pozemku feudální pozemkovou vrchností a přinesly eráru požadované daňové zdroje. Proto může být rok 1789 pokládán za počátek rozvoje sokolovského revíru [9]. Horní Rychnov se sousední Ovčárnou (dříve Schäferei), Vítkovem a Dolním Rychnovem patřily na přelomu 18. a 19. stol. k prvním místům těžby uhlí na Sokolovsku [4]. Kenelové (svíčkové, dlouhoplamenné, plynové) uhlí se dobývalo z mělce uložené Rychnovské sloje (Reichenauer Flöz, později zvané Agnes, Anežka) a stalo se oblíbeným svítidlem a topidlem.

Problémy s přítoky vod do dolů vyústily během let 1844-1851 do vyražení dědičné štolky sv. Antonína, která byla téměř 3 km dlouhá, v Dolním Rychnově 17 m hluboká, a která odváděla důlní vody z dolu Agnes a dalších dolů do údolí Ohře u Těšovic [4, 9]. U Horního Rychnova vyvěral v letech provozu dolu Trojice pramen sirnaté vody [5].

První významné báňské investice uskutečnila roku 1820 hornická společnost Josefa Radlera, původně sedláka z Dolního Rychnova – tzv. Radlerhofu. V roce 1833 pak uhelné doly v Dolním Rychnově skoupil J. D. Starck [9].

Kromě uhlí se od přelomu 18. a 19. stol. těžila na Rychnovsku půda, písek, štěrk a cihlářská hlína. Největší cihelna stála mezi Dolním Rychnovem a Březovou, patřila firmě Industrie- und Montanwerke a po roce 1920 byla převedena na strojn

výrobu. Při dobývání cihlářské hlíny usmrtil sesuv dvě ženy – hornice. Pozemky býv. pískovny a štěrkovny v okolí rybníků Strašteiche severně od Horního Rychnova poskytovaly až do poloviny 20. stol. škálu surovin, které byly vrstva po vrstvě shrnovány, odtěžovány a prodávány: ornice zemědělcům, nestejně zrnitý štěrk na silnice a do betonu, písek na malty a omítky a podložní sprašová hlína pro další cihelnu, kterou ve 30. letech postavil A. Hojer na Černém vrchu (Schwarzenberg) při cestě z Horního Rychnova do Ovčárny. Vydobytý pozemek byl nakonec rozprodán na stavební parcely [5].

V roce 1860 bylo založeno těžařstvo Sylvest(e)r se sídlem v Dolním Rychnově, které kolem 1900 vlastnilo hlubinné doly Sylvestr, Anna, Amálie, Jiří a Josef Antonín mezi Dolním Rychnovem a Tisovou [4]. V roce 1895 byl u hřbitova v Dolním Rychnově vyhlouben důl „der alte Agnesschacht“ a lom „Schreyertagebau“. Po jejich vyuhlení byl 1907 jižněji vyhlouben důl „Neu-Agnesschacht“, později přejmenovaný na „Silvesterschacht“. V předstihu před zastavením hlubinného dolu Agnes 1942 byl roku 1939 otevřen lom Sylvester pro potřebu říšského průmyslu. Stejnomená akciová společnost byla záhy pohlcena původně Starckovými závody Montan- und Industrialwerke [9]. Prudký rozvoj dobývání předznamenal budoucí likvidaci Horního Rychnova.

Obr. 6: Zakládání vnitřní výsypky Sylvestr v místě býv. Horního Rychnova, v pozadí Sokolov, kolem 1975. Zdroj: archiv SU.

Lom Sylvester (Sylvester) v rychnovské depresi Sokolovské pánve (obr. 5) těžil sloj Anežka o mocnosti 8-15 m a sloj Antonín o mocnosti 10-30 m. Sloje byly odděleny tenkým mezilozím 1-6 m [4] a přikryty kvartérním nadloží mocným 9-10 m [9]. V roce 1942 činil příkryvný poměr 1 : 0,5 t/m³ [4]. Zpočátku byla porubní fronta dlouhá přes 1 km a měla 4 uhelné etáže [9]. Po válce produkce uhlí dál prudce stoupala: 1946 dosáhla 0,386 mil. tun, 1954 již 0,989 mil. tun [4]. Od 1953 dobývání přecházelo na velkolomový způsob a 1957 těžba uhlí vyskočila na 3,5 mil. tun. Porubní fronta zpočátku postupovala k Tisové, kde byl v letech 1952-1960 vybudován kombinát Tisová [9]. V roce 1957 byl založen Velkodůl Přátelství s cílem exploatovat uhelné zásoby také jižně od Sokolova [9]. Rychnovský potok byl nad Horním Rychnovem přeložen do umělého koryta a sveden do Lobežského potoka v Sokolově [5]. V roce 1965 byla část

Horního Rychnova pohlcena lomem Silvestr [4] a zbytek vesnice padl za obětí těžby do poloviny 70. let (obr. 6). V roce 1971 dosáhla produkce lomu Silvestr historického maxima 4,153 mil. tun uhlí a 2,070 mil. m³ skrývky. V roce 1981 byla těžba ukončena. Za celou životnost lomu Silvestr (Sylvester) bylo vytěženo 90 mil. tun uhlí a 52 mil. m³ skrývky, tj. skrývkový poměr 1 : 0,57 t/m³ [4]. Těžba a zpracování uhlí však znamenaly také likvidaci sídel, přeložky potoků a komunikací, zánik zemědělství včetně tradičního chmelařství a rybníkářství.

Obraz 3 Výsypka Silvestr

Po vyuhlení lomu Silvestr je západní část zbytkové jámy využívána jako plaviště popílku a uložiště stabilizátu Elektrárny Tisová (ČEZ) a skládka komunálního odpadu (ASA). V jižním svahu lomu pod Březovou byla 2004 a 2009 vyhlášena přechodně chráněná plocha Silvestr na ochranu významných geologických výchozů [viz Zpravodaj Hnědé uhlí 4/2008]. Do východní poloviny lomu Silvestr, právě v prostoru bývalého Horního Rychnova, byla po roce 1981 zakládána vnitřní převýšená výsypka (obr. 6). Skrývkový materiál byl na výsypku Silvestr přivážen z býv. lomů Medard a Marie po kolejích rozchodu 900 mm. Na východním okraji výsypky provozovalo město Sokolov skládku komunálního odpadu.

Obr. 7: Typický povrch výsypky Silvestr před sanací, 1 km z. od býv. Horního Rychnova. Foto P. Uhlík, 2005.

Část výsypky je postupně rekultivována lesnickým a zemědělským způsobem. Dřívější pokusy o lesnickou rekultivaci plochy Silvestr II.B nelze hodnotit jako příliš úspěšné. Projevily se výskytem zesláblých stromů s krátkou přírůstovou roční fází a růstovými deformacemi [sdělení M. Vlček]. Bylo to způsobeno výskytem nepřevrstvených, erozí rozbrázděných, kyselých a fyto toxických substrátů, chudých na minerální živiny (obr. 7).

Řešením pro budoucnost jsou sanační práce, které probíhají v rámci budování sportovně-rekreačního areálu. Bude se skládat z golfového hřiště (výstavba 2003-2006), lesoparku a zooparku (výstavba od 2007). Současně do jižního okraje výsypky zčásti zasahuje nový pruh rychlostní silnice R6 (výstavba od 2009).

V nejvýchodní části výsypky se nacházela skládka tuhého komunálního odpadu Dolní Rychnov. Její sanaci a rekultivaci na ploše 94 000 m² provedla v roce 2000 firma Ekoinvest Sokolov. Na této akci se podílel autor článku geologickým průzkumem povrchu části výsypky, výběrem zemin pro sanační těsnicí vrstvu a pro rekultivační zúrodnitelnou vrstvu a kontrolou účinnosti minerálního těsnění. Zemníkem pro sanaci a rekultivaci skládky byla přilehlá nerektifikovaná část výsypky. Povrch výsypky byl geologicky zmapován za pomoci 107 mělkých sond (obr. 8).

Výsypka má mimořádně heterogenní skladbu. Na jejím složení se podílejí horniny ze všech jednotek odkrývaných v lomu Medard: kaolinizované ruly, novosedelské souvrství (přeplavené kaolíny, uhelnaté jíly, uhlí sloje Josef bohaté pyritem, kaolinizované tufy), sokolovské souvrství (písky, kaolinické jíly, humitové uhlí sloje Antonín a meziložní, sapropelitové uhlí sloje Anežka), cyprisové souvrství (polyminerální jíly a jílovce) a kvartér (porcelanity, štěrky, hlíny). Typické je střídání materiálů vhodných a nevhodných pro utěsnění i pro biologickou rekultivaci skládky. Pro ověření složení výsypky směrem do hloubky bylo vyhloubeno 15 bagrovaných sond do hloubky 5,0 až 6,5 m. V sondách byly odebrány technologické standardy pro stanovení vlhkosti, objemové hmotnosti, zdánlivé hustoty, granulometrie a Proctor standard. Srovnávací základy pro určení docíleného stupně zhutnění jsou uvedeny v tab. 2.

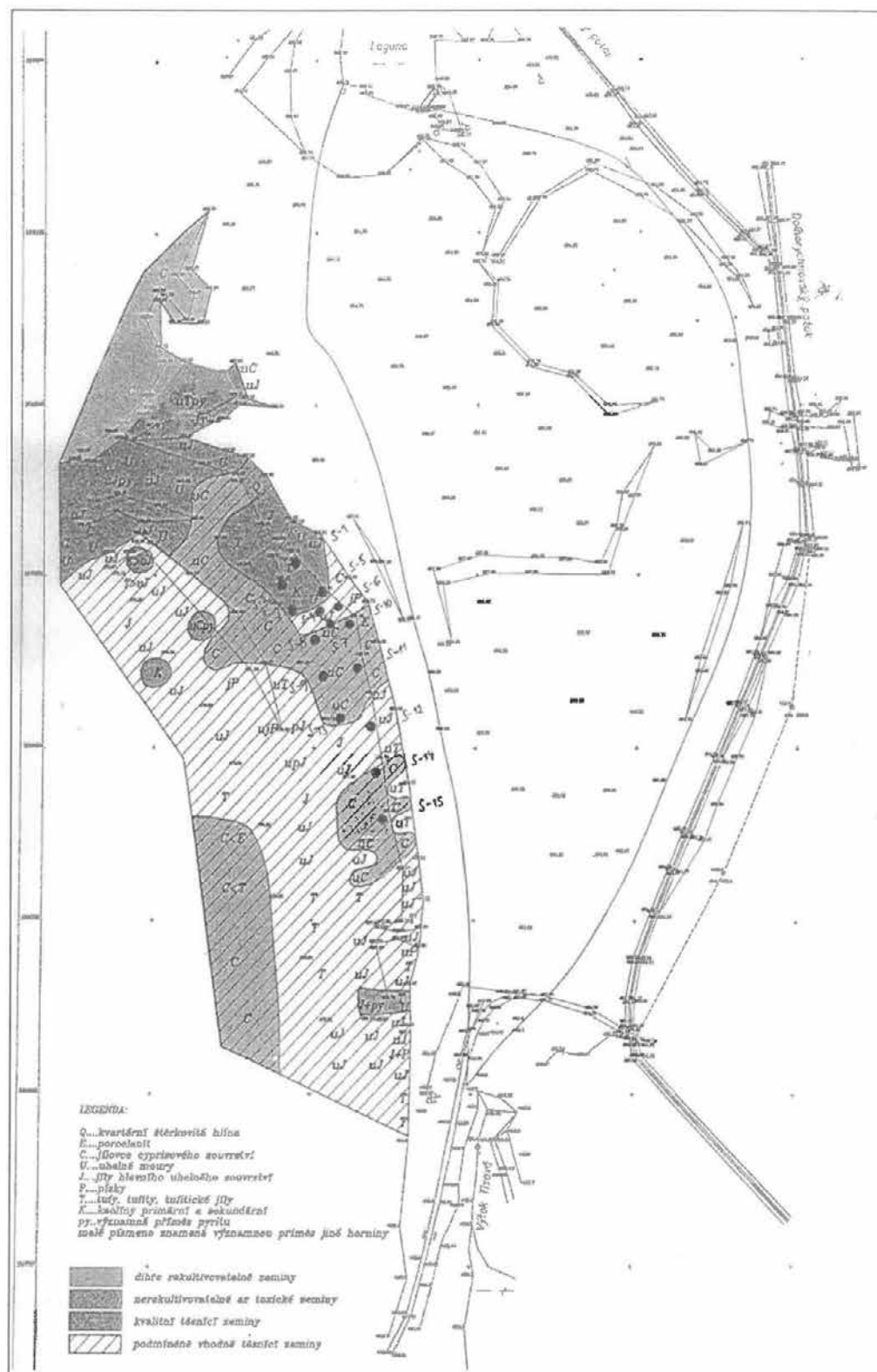
Po rozhrnutí výsypky se výsledky průzkumu potvrdily. Byla provedena selektivní těžba vhodných a zčásti podmíněně vhodných zemin jednak rypadlem s nakládkou do aut, jednak hrnutím buldozery. Požadovaný poměr jílové matrix a skeletu, hutnitelnost a nepropustnost byla docílena homogenizací zemin při těžbě, nakládce, vykládce a rozhrnování. Míra zhutnění minerálního těsnění, kontrolovaná v 82 bodech, činila průměrně 98,0 %. Dodržováním a kontrolou technologické kázně byla zajištěna nepropustnost těsnicí vrstvy nad skládkou odpadů jako podmínka pro biologickou rekultivaci a následné využití pozemku.

Obraz 4 Golfové hřiště

Golfové hřiště Sokolov postavila Sokolovská uhelná, právní nástupce, a.s. v návaznosti na sanaci východní části výsypky Silvestr (obr. 9). „Měsíční krajina“ byla transformována na gol-

ové hřiště, které se svými parametry (tab. 3), kvalitou a designem zařadilo mezi mistrovská hřiště ČR (obr. 10, 11). Hřiště je sportovní výzvou díky členitému profilu, převýšení a větrné expozici. Zároveň vyniká estetickou kvalitou, např. jamka č. 15 byla v anketě Golf Digest 2007 vyhlášena za druhou nejkrásnější v ČR [7].

Podobu hřiště navrhl v roce 2002-2003 firma Städler Golf Courses německého architekta Ch. Städlera. Realizaci výstavby byl pověřen P. Voráček z Karlových Varů a tvarováním jamek anglický specialista W. Scott. Zhotovitelem díla je Sokolovská uhelná. Klubový dům vyprojektovaly Báňské projekty Ostrov a postavila Báňská stavební společnost Sokolov. Na hřišti pro-

Obr. 8: Geologická mapka části výsypky Silvestr před provedenou sanací

Tab. 2: Geotechnické standardy zemín použitých při sanaci skládky

SONDA jednotka	PETROGRAFICKÝ TYP	PROCTOR STANDARD	
		max. objem hmotnosti kg/m ³	optimální vlhkost %
S – 7	zvětralé jíly > jílovce (cyprisové souvrství)	1 253	29,4
S – 8	jíly > jílovce (cyprisové s.) >> příměs uhlí	1 274	29,5
S – 15	jíly a jílovce (cyprisové s.) > uhlí a prach. jíly (habartovské v.)	1 325	26,2
Severní zemník	jíly > jílovce (cyprisové souvrství)	1 319	30,7
Silvestr	kaolinické ±uhelnaté jíly (davidovské vrstvy)	1 475	24,5
S – 4	prachovité a písčité jíly (habartovské vrstvy) >> uhlí	1 626	16,5
Medard	kaolinizované svory	1 808	15,0

běhly 2003 přípravné terénní práce a 2004 zemní práce. Na sanaci výsypky navázala v ploše hřiště lesnická rekultivace. V jejím rámci bylo 2004 - 2006 vysázeno 700 vzrostlých stromů do připravených jam velkých až 4 m³, s 50% výměnou půdy, a kolem 50 000 sazenic modřínu, dubu, jasanu, borovice a smrku [sdělení M. Vlček, 6]. Od září 2004 do srpna 2005 probíhaly osevy, hnojení, pískování a ošetřování trávníků - greens, fairways, semiroughs a roughs. Na jaře 2005 byla otevřena golfová akademie, jejíž součástí jsou cvičná odpaliště a greeny, půjčovna golfového vybavení a výdejní automat míčků. Od léta 2005 bylo postupně uváděno do provozu zázemí hřiště, k němuž patří recepce, restaurace, bar, VIP salonek, letní terasa, prostory pro klubový život, pro-shop, kanceláře, šatny a parkoviště. Na hřišti se hraje od podzimu 2005, ale slavnostní zahájení proběhlo 28. září 2006. Majitelem hřiště je Golf Sokolov, a.s., dceřinná společnost Sokolovské uhelné. Funkci head greenkeepera vykonává Ing. J. Mühlhansel. V případě golfového hřiště se pozitivně projevuje kombinace sokolovského patriotismu, odborné kvalifikace a praktických zkušeností ze zahraničí [8].

Golfově hřiště Sokolov lze pokládat za ekologicky přijatelný způsob zahlazení následků těžby. Výsledkem golfového hřiště je poměrně velká plocha s drobnou mozaikou diverzifikovaných biotopů, včetně vodních nádrží, mokřadů a záměrně ponechaných ploch výsypky s přirozenou sukcesí [J. Příkryl, nepubl. posudek]. Problémem může být na dílčích plochách výsev nepůvodních travin a postřik herbicidů a fungicidů.

3 Diskuze proměn krajiny

Krajina je komplexní systém složený z abiotických, biotických a kulturních složek, ovlivněný subjektivním vnímáním. Identitu krajiny vytvářejí symboly a významy uchovávané v kolektivní paměti obyvatel. Kulturní paměť krajiny se opírá o referenční místa (landmarks), důležitá pro poznávání našich dějin, kořenů a pro obnovování citových vazeb z generace na generaci [2].

Obecně se uznává, že krajinu nemá smysl konzervovat v daném stavu, byť by se nacházela v optimální harmonii. V podkrušnohorských pánvích se původně zemědělské krajiny „post-agrárně“ proměňují. Týká se to i ploch významněji nedotče-

Tab. 3: Základní údaje o golfovém hřišti Sokolov. Zdroje: [6, 7].

Plocha	ca 100 ha
Nadmořská výška	kolem 450 m
Výškové rozpětí	42 m
Počet jamek	18 par 72
Celková délka	6 288 m
Počet greenů	500 až 640 m ²
Celková plocha greenů a forgreenů	13 793 m ²
Systém zavlažování	automatický, Rain Bird

ných těžbou, např. většina Chebské pánve a hroznětínská část Sokolovské pánve. Zkušenost z nedávné historie našeho regionu nás však nabádá, že při vynucených změnách je dobré uchovat paměť krajiny, tj. vtělovat do nově vytvářené krajiny starší prvky, rozumět jim jako svědkům minulosti, chápat jejich obsah i význam a konstruktivně je rozvíjet. Na Sokolovsku nastala po odsunu Němců a nábore nových pracovních sil z vnitrozemí dalekosáhlá ztráta krajinné paměti. Dokladem toho jsou projekty „znovuoobjevování“ krušnohorské krajiny, „výzkumu“ zaniklých sídel nebo „nalezení“ základů středověkého kostela u Hruškové.

Místa krajinné paměti zároveň slouží i k orientaci v krajině. Totální přetvoření krajiny hornickou činností znemožnilo tradiční orientaci a proměnilo krajinnou strukturu. Důkazem toho je nedávná výzva OÚ Dolní Rychnov, zveřejněná v tisku, ke „znovunalezení“ polohy býv. Horního Rychnova. Z této vesnice nezůstalo vůbec nic, dokonce ani krajinné tvary. Symbolickým výsledkem pátrání pak bylo umístění pamětního kamene vesnice (Obraz 1 v předchozím textu) na území golfového hřiště (Obraz 4). Prolínání polohy býv. sídla a golfového hřiště je zobrazeno na obr. 12.

K provázání generací krajin dochází zatím vzácně, ale vždy vede k pozitivní odezvě veřejnosti. Např. architekt Städler místy „rafinovaně“ ponechal na golfovém hřišti sukcesní plochy výsypky: „Ne všechny plochy se zelenají, na některých svazích narazíte na vyschlé tvrdé jíly, ale bylo architektonic

kým záměrem ponechat je v původním stavu. Má to svoje kouzlo – pruhy zelených fairwayů a vedle toho rozvrásněné kopce, erozní pukliny, navážka... jak výrazný kontrast, zcela ojedinělý na našich hřištích“ [6]. Také autor článku se potkal s kladnou odezvou veřejnosti při navrhování ochrany geologických prvků v býv. lomech Medard-Libík a Silvestr [National Geographic 4/2004, rozhlasové a televizní reportáže, Zpravodaj Hnědé uhlí 4/2008]. Do podobné kategorie můžeme zařadit i vytváření

umělých jezírek a transfer vodních živočichů z poddolovaného předpolí lomu Jiří na Podkrušnohorskou výsypku, prováděný Sokolovskou uhelnou.

Vzhledem k částečné ztrátě kulturní paměti krajiny a „know-how“ dřívějších obyvatel není náhoda, že většina pozitivních inovací při sanaci a rekultivaci důlních krajin na Sokolovsku nevyšla z báňsky stereotypního prostředí, ale zrodila se

Obr. 9: Staveniště golfového hřiště na výsypce Silvestr. Foto J. Klimaj 2005.

Obr. 10: Golfové hřiště Sokolov. Foto P. Holec 2009.

Obr. 11: Detail golfového hřiště Sokolov (jamka č. 5)

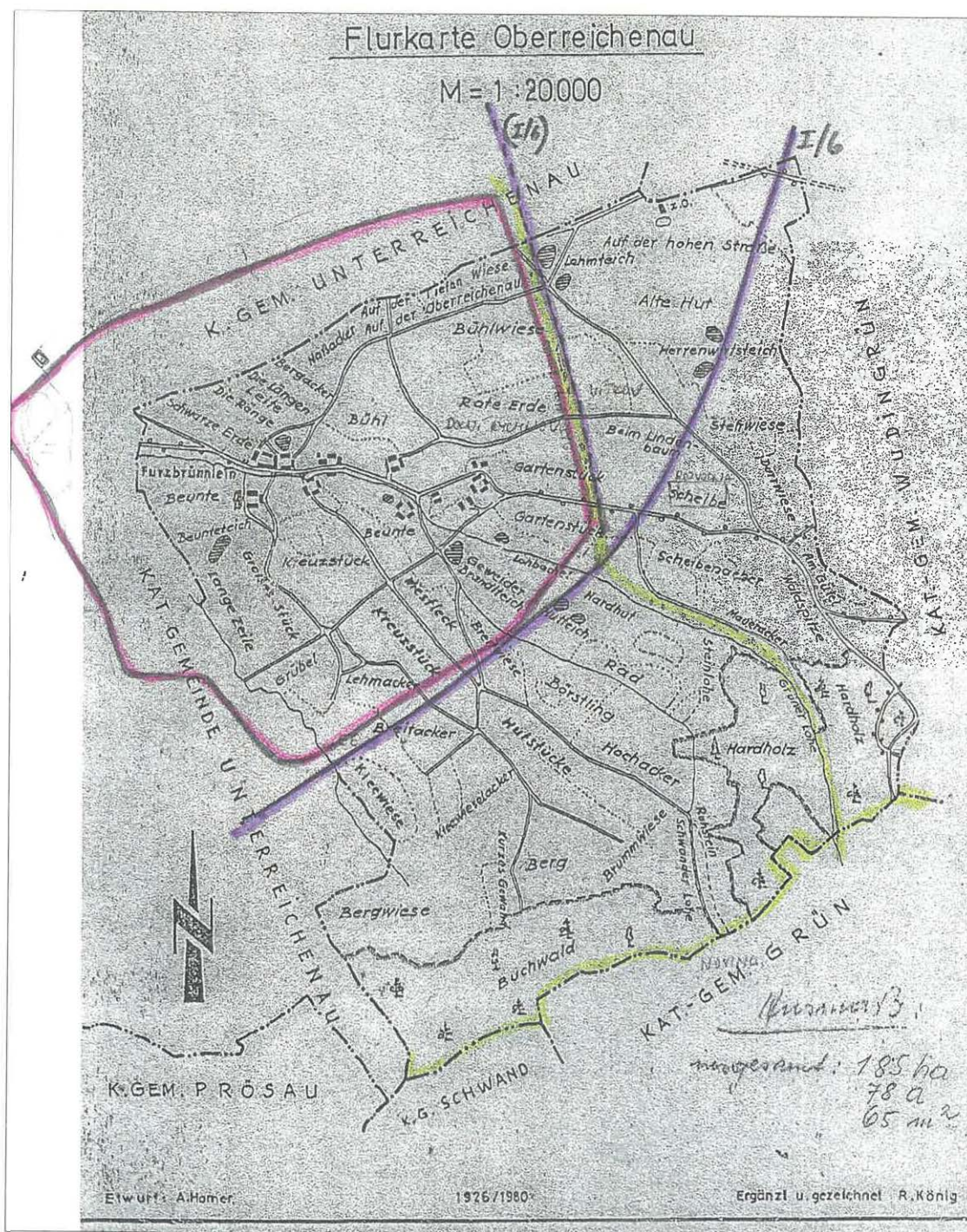
zvenčí nebo ve spolupráci s externími odborníky, a že se zákonitě vrací ke stabilním prvkům sokolovské krajiny.

Hanson [3] navrhl pro hodnocení kvality krajiny kvalitativní kritéria:

- horizont (hlavní složka, do níž včleňujeme základní prvky)
- směr pohledu (území, které pokryjeme pohledem, „plátno“ obrazu krajiny)
- voda (nejžádanější prvek, magnet pro smysly)

- okraj (linie tvořící strukturu krajiny)
- plocha (úseky mezi liniemi, okraji)
- barva a textura (tvoří charakter a náladu krajiny)
- atmosféra (filtr, přes který vidíme krajinu)
- kontrast (rozdíly v kontrastu - akcenty krajiny přitahující pozornost)

Uvedená kritéria jsou využita i v hodnocení sledované lokality (tab. 4).

Obr. 12: Prolínání býv. vesnice Horní Rychnov / Oberreichenau (stav 1926, černobíle) s obrysem golfového hřiště (červeně), silnicemi (fialově) a hranicemi katastrálních území (žlutě). Sestaveno za pomoci Ing. Z. Kočické.

Tab. 4: Hodnocení krajiny na území býv. Horního Rychnova

↓ Prvek Období →	Ves Reichenau	Lom Silvestr	Výsypka Silvestr	Golf Sokolov
horizont (dohlednost)	J: SL plně S: KH plně V: SP plně Z: SP plně	J: SL plně S: KH plně V: SP plně Z: SP plně	J: SL omezeně S: KH omezeně V: SP lokálně Z: SP lokálně	J: SL omezeně S: KH omezeně V: SP lokálně Z: SP lokálně
vykrytí pohledem	64 km ²	1 až 28 km ²	4 až 72 km ²	4 až 72 km ²
voda	potok, rybníky	retence	mokřady	jezírka, mokřady
okraj (struktura)	liniová ves, šachovnicová pole, měkký přechod do okolí	ostře ohraničená oválná deprese, ostré hrany etází	ostře ohraničená oválná elevace, ostré hrany etází	měkce tvarovaná elevace, vlny, měkký přechod do okolí
plocha	drobná sídelní mozaika, obdélníková pole	obdélníkové plochy etází a stěn	úzké srpkovité paralelní plošky	nepravidelná drobná mozaika
barva a textura	rozptýlená zeleň, vodní plošky	černá a šedá etáž, časté zápy, žádná vegetace	šedá a rezavě hnědá, tmavé pruhy, ostrůvky vegetace	dominantní zeleň, bělavé skvrny, vodní plochy
kontrast (akcent)	neostře omezená i strukturovaná geometrie	ostře omezená a strukturovaná deprese	ostře omezená a strukturovaná elevace	neostře omezená elevace, rozptýlená zeleň
atmosféra	optimistická, příjemná pro život	pesimistická, nehostinná	zpočátku pesimistická	optimistická, příjemná pro život a relaxaci

Vysvětlivky: S, V, J, Z = světové strany, SL = Slavkovský les, KH = Krušné hory, SP = Sokolovská pánev

4 Závěr

S pomocí shromážděné dokumentace se podařilo ukázat, popsat a zhodnotit diametrální proměny sokolovské krajiny za posledních sto let:

- (1) Zemědělská vesnice Oberreichenau / Horní Rychnov
- (2) Uhlerný lom Silvestr
- (3) Vnitřní výsypka Silvestr a skládka komunálního odpadu Dolní Rychnov
- (4) Sanace a rekultivace výsypky a skládky, vytvoření golfového hřiště Sokolov

Po dočasném dramatickém zhoršení stavu krajiny v období 1939-1981 došlo prozíravou a poučenější politikou Sokolovské uhelné, firem a obcí k podstatnému zlepšení stavu proměněné krajiny, což se odráží v jejím využitém potenciálu, zdraví, estetice a životaschopnosti.

Poděkování

Za pomoc při shánění podkladů děkuji zástupcům organizací: Verband der Falkenauer, Schwandorf (SRN), Krajské muzeum Sokolov, Obecní úřad Dolní Rychnov, Sokolovská uhelná a její dceřinné společnosti Golf Sokolov a Zahradní a parková Mariánské Lázně. Jmenovitě děkuji: Angelice Bergmann, Petrovi Beranovi, Romaně a Jiřímu Beranovým, Pavlu Holecovi, Rudolfu Klierovi, Anně Klímové, Ing. Zdeňce Kočické, Ing. Jaroslavu Mühlhansellovi, Ing. Petru Ontkovi, Ing. Petru Uhlíkovi, Michaelu Vlčekovi. Je mi zvlášť velkým potěšením, že při pátrání v SRN a ČR se mi podařilo seznámit dva německé rodáky ze Sokolovska – Angeliku Bergmann a Josefa Stiefla, kteří se do té doby neznali a netušili, že jsou spojení příbuzenským vztahem prostřednictvím Antona Stiefla, autora knihy o sokolovském hornictví.

Literatura

- [1] BERANOVÁ-VAICOVÁ, R. (2005): Zaniklé obce na Sokolovsku. – Sokolov.
- [2] DNEBOSKÁ, M.A. (2006): Hledání jednoho z aspektů krajinné identity. - In Vorel, I. § Sklenička, P. (eds): Ochrana krajinného rázu, 13-18, ČVUT, ČZU a MŽP, Praha.
- [3] HANSON, H. (2006): Ochrana charakteru krajiny, posouzení vizuálního zásahu (VIA). - In Vorel, I. § Sklenička, P. (eds): Ochrana krajinného rázu, 21-24, ČVUT, ČZU a MŽP, Praha.
- [4] JISKRA, J. (1997): Z historie uhelných lomů na Sokolovsku. – Sokolov.
- [5] KÖNIG, R. (ED) (1981): Heimatbuch Unterreichenau – Schäferei – Oberreichenau – Prösau. – Augsburg.
- [6] MÜHLHANSEL, J. (2007): Rekultivací ke golfu! – Golf, 15, 3, 44.
- [7] PODRACKÝ, V. – SVOBODA, L. (2008): Green Story. – Karlovy Vary.
- [8] PROCHÁZKA, L. (2005): Vítejte v probuzené krajině (Rozhovor s J. Mühlhanslem). – Green, 4, 4, 10-11.
- [9] STIEFL, A. (1973): Die Entwicklung des Kohlenbergbaues im Braunkohlenrevier Falkenau-Elbogen-Karlsbad. – Wiss. Mat. u. Beiträge zur Geschichte u. Landeskunde d. böhm. Länder, Bd. 14, München.